

Відгук

офіційного опонента член-кореспондента НАН України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України Ігоря Ярославовича Соляра на дисертаційне дослідження Михайла Романовича Гранда на тему «Костянтин Костянтинович Паньківський (1897–1974): інтелектуальна біографія», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Тематика сучасних історичних досліджень активно трансформується під впливом опанування дослідниками нових методологічних інструментаріїв, можливостями розширення джерельного комплексу, необхідністю зміщення акцентів для ґрунтовного вивчення історичних подій та явищ. У таких умовах біографічні дослідження, зокрема інтелектуальні біографії, залишаються актуальним та перспективним напрямком розвідок, адже саме через призму життєвого шляху та світогляду окремої особистості можна глибше осягнути динаміку історичних процесів. Разом з цим, попри значні здобутки вітчизняної історіографії, залишається чимало лакун, які, безперечно, слід заповнити або ж виникає необхідність переоцінки тих подій та явищ, які вже отримали висвітлення. У цьому контексті дослідження інтелектуальної біографії Костянтина Костянтиновича Паньківського (1897–1974) є надзвичайно своєчасним. Досі його багатогранна діяльність та інтелектуальна спадщина не були предметом настільки комплексного та системного дослідження. Обрання цієї теми дисертантом М. Грандом дозволяє заповнити значну лауну в розумінні історії українського національного руху та еміграції, а також внести вагомий внесок у біографістику.

Дисертаційна робота безпосередньо пов'язана з науково-дослідною темою кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Суспільно-політичні, економічні, правові, культурно-освітні та релігійні процеси на західних землях України (XVIII–XXI ст.)» (термін виконання: 2021–2025 рр.; державний реєстраційний номер – 0121U107833).

Аналіз, оцінка змісту та ступеня завершеності дослідження. Дисертаційна робота М. Гранда є інтелектуальною біоісторіографічною студією з класичною композиційною структурою, що відповідає трьом ключовим сегментам: 1) історіографічно-джерелознавчому введенню до проблеми; 2) реконструкції особистої біографії К. Паньківського; 3) аналітичному огляду його суспільно-політичних та історичних поглядів. Такий підхід дозволив авторові представити глибоко опрацьований, методологічно вивірений образ діяча як представника української інтелігенції першої половини ХХ ст.

Обґрунтування актуальності теми, чітке формулювання мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження свідчать про високий рівень зрілості вступної частини. Методологічна основа, що базується на міждисциплінарному поєднанні біографістики, соціальної історії, історичної психології та інших підходів, забезпечує багаторівневий аналіз і є цілком відповідною завданням дисертації.

Змістовне наповнення дослідження репрезентовано у логічно вибудованих розділах, які охоплюють усі ключові етапи життя та діяльності К. Паньківського: від формувального дитинства й адвокатської практики до політичної активності на еміграції. Особливою перевагою є аналіз його епістолярної спадщини, суспільно-політичних оцінок та спогадів, що дозволяє глибше осмислити не лише особу діяча, а й контекст епохи.

Дисертант вперше здійснив повну реконструкцію біографії К. Паньківського на основі широкого кола джерел, включаючи архівні матеріали та маловідомі документи. Робота має високу джерельну насиченість і наукову новизну, зокрема в аспекті періодизації життєвого й творчого шляху об'єкта дослідження.

Таким чином, дисертаційна робота Михаїла Романовича Гранда «Костянтин Костянтинович Паньківський (1897–1974): інтелектуальна біографія» є завершеним, концептуально та методологічно виваженим науковим продуктом, який робить вагомий внесок у біографістику й інтелектуальну історію України.

У **першому розділі** дисертації М. Гранда проведено всебічний аналіз історіографії та джерельної бази дослідження, який задає високу планку всій подальшій роботі. Автор демонструє глибоке знання наукової літератури,

систематизуючи наявні праці за хронологічним і тематичним принципами, та окреслює стан наукової розробки теми як такий, що перебуває на етапі становлення.

Особливої уваги заслуговує комплексність джерельного апарату. До дослідження залучено широкий спектр архівних документів, опублікованих джерел, спогадів, періодики, а також науково-популярних праць самого К. Паньківського. Джерела згруповано за походженням і функціональністю, проаналізовано їхній інформаційний потенціал та значення для реалізації поставлених завдань. Це свідчить про методологічну грамотність та ретельність автора.

Серед особливостей слід виокремити те, що в роботі не просто описано джерела, а надано їм критичну оцінку щодо рівня об'єктивності, упередженості та цінності для реконструкції інтелектуального портрета досліджуваного діяча. Також позитивним є те, що джерельна база охоплює документи з різних архівосховищ України та Чехії, що надає роботі ширший порівняльний контекст.

Загалом, перший розділ демонструє високу ступінь підготовленості дослідника, а обсяг, репрезентативність і аналітична опрацьованість джерел підтверджують достатність підґрунтя для досягнення поставлених у роботі цілей.

У **другому розділі** дисертації М. Гранда здійснено ґрунтовний аналіз становлення К. Паньківського як історичної постаті на етапі дитинства та юності. Автор переконливо відтворює вплив родинного середовища, зокрема галицької інтелігенції, у якій виховувався майбутній діяч. Окремо підкреслено виховну роль батьків, родичів і найближчого оточення, які були безпосередньо залучені до українського національного руху.

Докладно простежено етапи здобуття освіти – від народної школи до навчання в гімназії та університетах Львова і Праги. Особливий акцент зроблено на університетських роках, що стали визначальними у формуванні світогляду К. Паньківського та його позиціонування між провідними ідеологічними течіями доби.

Розділ також містить опис соціального кола молодого діяча, вплив якого позначився на формуванні його громадянських та національних орієнтирів. Автор виявляє і обґрунтовує перші ознаки інтелектуального самовизначення К. Паньківського, що надалі зумовило його активну участь у громадсько-політичному житті.

У **третьому розділі** дисертації М. Гранда послідовно проаналізовано основні етапи професійної та громадсько-політичної діяльності К. Паньківського, із охопленням його правничої практики, громадської активності в міжвоєнній Галичині, роботи в умовах радянської та нацистської окупації, а також багаторічної еміграції.

Цінною є ретроспективна реконструкція діяльності діяча на тлі складних історичних змін ХХ ст., особливо у воєнний і повоєнний періоди. Автор акцентує на ролі К. Паньківського в структурі Українського центрального комітету, у спробах національної самоорганізації українців у Галичині, а згодом – в уряді УНР в екзилі. Висвітлено участь у допомозі переміщеним особам, формуванні еміграційних мереж та діяльності в українській діаспорі США.

Окрему увагу приділено тому, як К. Паньківський поєднував організаційно-політичну активність із публіцистичною працею, завдяки чому його інтелектуальний доробок став важливою складовою збереження історичної пам'яті та національної ідентичності. Автор дає характеристику кола контактів К. Паньківського, підкреслюючи його здатність до дипломатії, співпраці та збереження єдності в середовищі політично строкатої еміграції.

У **четвертому розділі** дисертації М. Гранда досліджено історико-політичні погляди К. Паньківського крізь призму його мемуарної спадщини, публіцистики та суспільної діяльності. Розділ вирізняється міждисциплінарним підходом, що поєднує елементи політичної історії, історії ідей та біографістики. Це дозволяє автору показати К. Паньківського як не лише громадсько-політичного діяча, а й рефлексуючого інтелектуала, здатного до глибокого осмислення подій свого часу.

Особливої уваги заслуговує аналіз його оцінок як радянської, так і нацистської окупаційної політики, а також ставлення до українських політичних

організацій. Представлено широкий спектр візій К. Паньківського щодо еміграційних середовищ, національної єдності та ідентичності. Такий підхід поглиблює розуміння внутрішнього світу діяча й демонструє його роль як аналітика епохи.

Узагальнення, зроблені у **Висновках**, є логічним підсумком проведеного дослідження. Вони не тільки відповідають поставленим завданням, але й відкривають нові перспективи для подальших студій у галузі інтелектуальної історії, біографістики та історії української правничої думки. Структурна і змістовна завершеність висновкової частини підтверджує цілісність наукової концепції автора.

Додатки наповнені важливими ілюстративними матеріалами, зокрема документами з архівних фондів, які візуалізують ключові віхи біографії К. Паньківського. Їх вміле включення надає дослідженню наочності, робить його емоційно виразним та історично переконливим.

Наукова новизна, теоретичне й практичне значення отриманих результатів. Дисертація М. Гранда є першим комплексним дослідженням, у якому відтворено інтелектуальну біографію К. Паньківського – українського правника, громадського й політичного діяча. Автор успішно поєднав особистісний, професійний і світоглядний виміри у форматі міждисциплінарного аналізу, що дозволяє позиціонувати К. Паньківського не лише як історичну постать, а й як виразника ідейної еволюції української еліти в умовах драматичних соціокультурних трансформацій ХХ століття.

Зібраний, систематизований і введений до наукового обігу джерельний матеріал – зокрема малодосліджені архівні документи, мемуари, публіцистика діяча – становить потужну базу для подальших студій у сфері інтелектуальної історії, історії українського правозахисту, діаспорних структур, а також досліджень на перетині правознавства, біографістики та політичної науки.

Практичне значення роботи проявляється у її потенційному використанні при підготовці освітніх курсів з історії України, історіографії, джерелознавства, правничої традиції та політичної культури. Результати дослідження можуть бути

інтегровані в академічні програми як в Україні, так і в закордонних закладах, що спеціалізуються на українських студіях.

Теоретичне значення полягає в розробці й апробації моделі інтелектуальної біографії як підходу до дослідження особистостей, які діяли на перетині громадської, професійної та ідеологічної сфер. Досвід аналізу К. Паньківського відкриває нові перспективи для осмислення ролі інтелігенції у процесах формування національної свідомості та історичної пам'яті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків.

Серед найбільш вагомих досягнень дисертанта – авторська періодизація життя та діяльності К. Паньківського, розроблена з урахуванням не лише біографічної хронології, а й історико-політичних обставин. Кожен етап цієї періодизації має ґрунтовне наповнення, в якому простежено зміну соціального статусу, професійних орієнтирів та ідейної еволюції досліджуваної постаті.

Дисертант переконливо і багатопланово висвітлює життєвий шлях К. Паньківського, уважно аналізуючи його становлення в контексті родинного, освітнього та національного середовища. Завдяки інтеграції архівних, публіцистичних і мемуарних джерел, дослідження відтворює широку картину функціонування української інтелігенції в різних політичних реаліях – від Австро-Угорщини до еміграції у США. Робота також порушує складні аспекти внутрішніх розколів і конфліктів в еміграційних середовищах, демонструючи їхній вплив на особисті рішення і публічну діяльність К. Паньківського.

Наукові положення та висновки ґрунтуються на ретельно дібраному й систематизованому джерельному матеріалі, що забезпечує їм достовірність та аналітичну глибину. У роботі простежується послідовність аргументації, логіка викладу та авторська позиція, що не дублює існуючих підходів, а пропонує нове бачення постаті К. Паньківського як інтелектуала доби. Сформульовані висновки є не лише підсумком проведеного аналізу, а й важливим внеском у розвиток української біографістики та історії ідей. Вони заслуговують на увагу фахівців і можуть слугувати міцною основою для подальших досліджень у суміжних галузях гуманітарного знання.

Позитивно оцінюючи отримані здобувачем М. Грандом результати дослідження, варто вказати на низку дискусійних положень та пропозицій, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці отриманих результатів:

1. У роботі доцільно було б більш чітко розмежувати та проаналізувати еволюцію політичних поглядів К. Паньківського, зокрема, зміну його ставлення до різних політичних сил та ідеологій протягом життя, особливо у переломні моменти, такі як Друга світова війна та повоєнний період. Було б цікаво побачити більш глибокий аналіз його внутрішніх трансформацій під впливом зовнішніх обставин та взаємодії з різними ідеологічними течіями української еміграції, що могло б поглибити розуміння його інтелектуального розвитку.

2. При розгляді джерельного комплексу, особливо щодо мемуарної літератури, варто було б приділити більше уваги аналізу достовірності та інтерпретації спогадів. Враховуючи суб'єктивність мемуарної літератури та можливі розбіжності з архівними даними, було б доцільно ввести окремі критичні зауваження щодо використання цього типу джерел, можливо, шляхом порівняння різних спогадів про одні й ті ж події, а також згадати про те, як здобувач долає ці виклики при роботі з мемуарами.

3. На нашу думку, було б корисно поглибити аналіз впливу особистих стосунків, родинних зав'язків та професійного оточення на формування світогляду та діяльність К. Паньківського. Адже інтелектуальна біографія нерозривно пов'язана з соціальним контекстом, а взаємодія з іншими визначними діячами, як-от В. Кубійовичем, могла суттєво впливати на його рішення та погляди, що могло б ще повніше розкрити його постать.

4. Дисертант приділив значну увагу епістолярній спадщині К. Паньківського 1930-х рр., представивши її в окремому підрозділі. Однак, вважаємо, що підрозділ 3.2 не зовсім відповідає проблемно-тематичній структурі третього розділу. Текстовий матеріал цього підрозділу можна було успішно розподілити поміж іншими параграфами дисертації, особливо зважаючи на те, що він містить згадки про листування К. Паньківського у 1940-ві рр.

5. Для більш багатоаспектного розкриття взаємин між К. Паньківським і діями української діаспори у післявоєнні роки варто було б скористатися архівом Української вільної академії наук у США. На жаль, цей архів залишається мало доступним для вітчизняних науковців, проте його матеріали можуть стати фундаментальними для багатьох студій з історії української еміграції.

Однак висловлені зауваження не ставлять під сумнів отримані наукові результати, не применшують значення проведеного дослідження та можуть бути враховані автором у подальших наукових розробках.

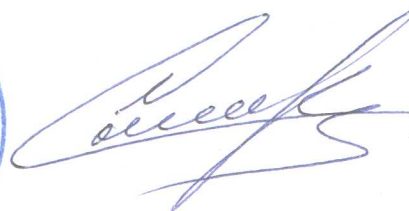
Ретельне ознайомлення із текстом дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що робота М. Гранда є самостійною науковою працею, яка виконана на належному науковому рівні.

Висновок. Дисертація Гранда Михайла Романовича «Костянтин Костянтинович Паньківський (1897–1974): інтелектуальна біографія», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Гранд Михайл Романович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент:

член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук, професор,
директор Інституту українознавства
імені І. Крип'якевича НАН України

 Ігор СОЛЯР